

dels med indsatte ravstykker, uidentvil levninger af et kostbart ridetøj, og en rund perle af figureret glas (C 1947—1951). — Paa Luve (Luder) stod i 1745 et stenkors, hvoraf stedet, nede ved Gandsfjord, endnu kalles Krossan; i 1842 var der paa gaarden nogle gravhauger.

I prestegjeldet blev endvidere i eller før 1851 fundet stykker af 2 korsformede (?) forgylte kobberspinner (C 1647).

HAALAND p., Sole s. Paa Jaasund blev i Marts 1842 udgraven en rund jordhaug, 200 alen i omkreds, 12 alen høj, med et gravkammer, omtr. 2 alen over jordfladen, 1 alen bredt, $1\frac{1}{2}$ højt og $3\frac{1}{2}$ langt, i retning fra sydsydost til nordnordvest, langveggene sammensatte af mindre temmelig veldannede graasten, medens endestykkerne og overliggeren vare flade heller. Paa kammerets ej stenlagte bund fantes et menneskebenrad med hovedet mod nordnordvest, men som hensmuldrede, saa at kun et laarben, der indkom i 1848 til Bergens Museum, er bevaret; endvidere fantes (C 1042) et sverd af bronse, 1 alen 5 tommer langt, deraf heftet 3 tommer, som laa skraas over benradet og var omgivet af stumper af grovt ullent tøj af enskjeftes væving, samt endelig 2 knapper, ligeledes af bronse og med form som vore nuværende hals- eller ermeknapper. Heraf viser det sig, at det var urigtigt, naar man ifølge en af de sedvanlige løse formodninger kallede haugen Sotes haug, fordi man troede, at den bekjente Sote jarl, som falt 872 i slaget ved Hafrsfjord, skulde ligge begravet der; thi mere end 800 aar før den tid var man her ophørt med at bruge bronsevaaben. Paa samme gaard blev i eller før 1833 funden en skaaldannet spenne af messing (B 1560). — Paa Meling (Medeleng) var i 1859 paa en liden højde strax ovenfor husene en gravhaug, som var noget oprodet ved anlægget af en potetager, og nede paa fladen nordfor husene en bautasten 7, 8 alen høj og omtrent 3 bred. — Paa Hage var der 1842 flere hauger ved fjorden, den største med navn af Grøthaugen; — paa Rise en 7 alen høj bautasten og en trekantet haug, 25 skridt i hver kant; — paa Haugstad

2 bautastene, 3 og 5 alen høje; — længer ude ved fjorden lige for Hagaen paa en slette mellem to fjellhøjder 2 bautastene tæt ved hinanden og spor af 2 „merkelige“ grave; — og paa Thjore ligeledes nogle hauger. Paa den sidste gaard fantes i en stenrøs et sverd, et øxeblad og et spydblade, alle af jern og i 1853 indkomne til Bergens Museum, og paa et andet sted i 1852 en ring, en perle og en gjennemboret rund skive, alle af klæbersten (B 1539—1541), samt en urne af klæbersten med jernhank, som ligeledes indkom til Bergens Museum. — Paa Kolnes var der 1842 paa en jordryg en rad af 11 hauger af forskjellig størrelse, deriblandt en firkantet, nær derved en kullkastet 7 al. lang bautasten, og i den ene ende af raden en lav med smaa stene omgivet trekant, hvoraf hver side 22 alen lang, med en opreist sten i hver spids, en bautasten udenfor den ene spids og tilforn en lignende udenfor den anden spids¹; endelig var der og en af de saakaldede Alfadanser eller i jorden dannede kredse, 20 skridt i tvermaal. — Paa Sole, Kirke-Sole, staar siden 1840 de tagløse mure af sognets oprinnelige kirke (tegnet 1862), som er af graasten med hjørner af klæbersten og af sedvanlig form, dog med et taarn mod vest; at den, som man undertiden har antaget, blev bygget af Erling Skjalgsson († 1028), synes mindre rimeligt, men i alle fall er den ældre end 1200, og ved et brev af 1273 blev den henlagt til Stavangers kapitels kommunitet; dens døbefont af klæbersten (tegnet 1862) finnes nu i sognets nye kirke. Paa gaarden skal man før 1842 have opdaget tømter eller grunnvolle af større bygninger. Paa begge Solegaarde (Kirke- og Ut-Sole) var der i 1842 flere gravhauger, og i en af dem fantes 1834 2 dolke (lig no. 144 hos Worsaae), en krum kniv med haandgreb endende i et hestehoved (tegn. i Urda II. pl. XIV. fig. 12, utvilsomt af lignende slags som no. 164, hos Worsaae), og en sverd- eller dolkeknep (tegn. i Urda anf. st. pl. XV. fig. 4 a og b) (B 907—910) samt 2 stykker af en spenne

¹) Jfr. de Fine anf. st. fol. 91 a.

(B 449, tegn. anf. st. pl. XIV fig. 9 og 10, lig no. 228 hos Worsaae), alt af bronze¹; i en anden haug fantes samme aar levninger af et sverd, en knap og nogle andre stykker, ligeledes alt af bronze og i Bergens Museum²; i samme aar stykker af spenner af messing (B 430); og i 1853 stykker af et rundt sirat (brakteat?) af messing, hvorpaa sees en hornet grif eller dragefigur (B 1531). Omtrent en halv fjerding fra Solegaardene og omtrent midt imellem disse og den søndenfor liggende gaard Reke er der et vistnok med urette kaldet Thingsted, som dog siden omtrent 1790 har været aldeles skjult af flyvesand, saaledes at ikke engang dets plads bestemt kan paavises; det kendes kun af de Fines beskrivelse³ af 1745, ifølge hvilken det bestod af en kreds, omtr. 34 alen i tvermaal, med en opreist firkantet sten i midten og 24 lignende stene omkring. — I 1842 var der paa Ølbør den største bautasten i prestegjeldet, omgivet af endel gravhauger; — og paa prestegaarden flere hauger af forskjellig dannelse: — Paa en af Helleland-gaardene blev funden en kile af sten, som i 1853 indkom til Bergens Museum. Paa den vestligste af disse gaarde, hvor nu bygdevejen gaar lige forbi, stod i 1745 ifølge de Fine⁴ paa slet mark en høj og smal sten, „hvorpaa vises at have været bogstaver, men ere alle saa fortærede, at de ere aldeles ukjennelige.“ Ifølge en gammel mands udsagn i 1861 stod stenen i hans ungdom eller i begyndelsen af indeværende hundredeaar „i en døs eller liden haug“ nedenunder gaarden og blev da i 2 stykker lagt over

¹) Jfr. Bergens Adresseavis f. 1837 no. 35.

²) I katalogen anføres, at dette og næstfølgende fund bleve gjort i samme haug, medens det i Urda II. 402 (jfr. III. 90) udtrykkelig siges, at sagerne, saaledes som ovenfor bemærket, fantes i 2 forskjellige hauger. Naar det hos Kraft (ny udgave IV. 113) heder, at der i en af haugene laa et memmeskebenrad, er vel dette urigtigt.

³) Anf. st. fol. 88, gjengivet tillige med tegning i Antikvar. Annal. I. 105 ff.

⁴) Sammests. fol. 94 b.

huldiket i vejen strax nedenfor gaarden, hvor de endnu ligge, men saaledes at de ikke kan sees. I en langhaug paa gaarden blev nogle aar før 1861 fundet endel perler, hvoraf 4 af brent ler bevarede (C 2687). — Paa den mellemste af Hellelandgaardene stod paa en haug tæt ved husene engang en sten, som ifølge Wegner¹ allerede i 1639 laa midt i gaardsrummet, men nu i mange aar har været opreist ved indgangen til et af husenes torveskur, dog saaledes at man der vanskelig kan se dens runeskrift. Stenen er 4 alen lang og 1 bred. Wegners og de Fines² afskrifter lide ganske vist begge af fejltagelser og ere noget forskellige, men stemme dog saa meget, at man kan se, at indskriften indeholder, at N. N. reiste denne sten efter N. N. sin søn, hvorefter der kommer 3 uforstaaelige ord. Der er af Foreningens Direktion gjort de fornødne skridt for at faa stenen flyttet til et mere passende sted, hvor man ogsaa vilde blive sat istand til om muligt at tage en gjenpart af indskriften. — Paa det østligste Helland laa ifølge Wegner³ allerede 1639 i en eng en kullkastet bautasten, omtrent $4\frac{1}{2}$ alen lang og 2 al. bred³; da det paa grunn af dens størrelse og vegt ikke var sansynligt, at den kunde være flyttet synderlig langt bort fra dens oprindelige sted, blev den ved Foreningens foranstaltning i 1862 opreist paa samme sted, hvor den laa; midt efter længden af stenen er der slyngninger, og ved hver side af disse staar der fra neden opad en indskrift med sedvanlige runer, som tilligemed slyngningerne endnu ere temmelig tydelige; der staar: *þurguþr risti stin þono aft þrunt sun sin* (Thorgaut reiste denne sten efter Thronð sin søn). I nærheden af stenen er der flere runde hauger og langhauger, tildels udgravede; i nogle af de runde hauger saaes endnu 1861 de aabenstaaende gravkammere, der vare op-

¹) Anf. mskrpt. no. 25, jfr. Worm's Monum. Dan. p. 509.

²) Anf. sted fol. 94 b.

³) Anf. mskrpt. no. 19, jfr. Worm's Monum. Dan. p. 510. Stenen omtales ikke af de Fine.

førte af kampestene, og et af dem 4 al. langt, $1\frac{1}{4}$ bredt og $1\frac{1}{2}$ højt. Paa fladen nedenfor disse hauger er der en usedvanlig stor langhaug, hvorpaa der har staaet 4 eller flere brede og flade heller. — Paa Riofve (Rjodr), Sørnes og Grannes var der i 1842 bautastene. Paa den første gaard blev i eller før 1855 funden en brakteat af gull med tilloddet rand og hempe (C 2022) og hvorpaa, som det synes, er fremstillet en dragefigur omgiven af flere andre lignende.

Malle s. Paa gaarden Malles marker var der i 1842 mange tildels meget store gravhauger, nogle nær ved kirken, andre nærmere Hafrsfjord; endel i kirkegaardsmuren ved indgangen til kirken anbragte høje stene antoges for engang at have været bautastene. Paa gaarden blev i eller før 1855 fundet et sverd af bronse (B 1007), og i gravhaug en urne af brent ler (B 1586).

I prestegjeldet blev i nærheden af Hafrsfjord for mange aar siden, i alle fall før 1845, funden en paalstav af bronse (K) ¹.

HETLAND p., Frue s. Paa Husebø paa Hundvaag-øen stod 1745 ifølge de Fine ¹ og som det synes endnu 1842 paa en stor gravhaug et stenkors, 5 alen højt, som ifølge løjtn. Lunds indberetning af 1859 da laa foran gaardens ladedør; vestenfor nysnævnte haug var der i samme aar en $5\frac{1}{2}$ alen høj bautasten, et stykke derfra mod nord en udgraven langhaug, og omtrent 60 skridt søndenfor bautastenen en udjevnet rund haug. Paa et nes, kaldet Ulsnes, var der samme aar 50 skridt fra søen en indtil gravkammerets overligger udkastet stenrøs. Paa den sydøstre kant af øen skulde i 1842 i en indelukket bugt finnes levninger af gamle skibsstøer. Paa øen blev funden i en fjellkløft i eller før 1859 en spiraldannet betalingsring af sølvblandet gull (C 2287). — Paa Lunde, paa Omøen, var der i 1842 2 store bautastene. — Paa Hetland blev før 1857

¹) Se Urda III. 91.

²) Anf. sted fol. 98 a.

det, i den østre sverdet, omtrent i midten messingbollerne, dækkede med en liden helle, tæt østenfor levningerne af lerurnen og endnu noget længer øst gullringen; af knapperne fantes 4 i kammerets østre kant og 2 i den vestre.

I Klepps prestegjeld fantes, uvist hvor, i eller før 1865 et 2 tommer langt stykke af skaftet af en kniv af flint (B 1811) og et tveegget blad af en kniv, ligeledes af flint (B 1812).

HØILAND p. Ved Østeraat side 304 rettes i 12te linje ovenfra „bronse“ til: messing. I 20de til 24de linje ovenfra udgaa ordene „paa Rødstad o. s. v. i nævnte Museum“. — Runestenen fra Stangeland (side 304—305) er henimod 5 alen lang; den laa i mange aar i den gamle bro over Stangelandsaaen ved skytsskiftet Skeiene og blev, da den nuværende bro var ferdig, opsat ved siden af vejen, men har nu i flere aar ligget tæt østenfor vejen, nordenfor hovedbygningen, og saaledes at indskriften ej kan sees, da den ligger nedad; ejeren har efter anmodning fra Direktionen for Foreningen lovet at opsætte stenen igjen ved vejen. — Paa nysnævnte Skeiene var der i 1863 tre runde hauger i en rad østenfor vejen, i nogen afstand fra denne; — og paa Lunde (side 305) 2 runde gravhauger østenfor vejen paa en høj bakke og en lignende haug tæt ved vejen paa en anden part af samme gaard. — Runestenen paa Skjæveland har forgjeves været eftersøgt. — Paa Bruland fantes i eller før 1863 en paalstav af jern (C 3146); — og paa Østvoll 1864 i et gravkammer af smaa stene i en ager et øxeblad og et tveegget spydblade med fal, begge af jern, endvidere forskellige messingsager af uvis bestemmelse, nemlig en liden ring, en liden cirkelrund plade og en naal (C 3569—3571) samt en tynn-messingskaal, der smuldrede hen ved optagelsen. — Paa den første gaard i prestegjeldet, naar man kommer fra Høle, saaes i 1864 ret i nord for husene en stor rund gravhaug og et par lignende ved vejen vestenfor husene.

HAALAND p., Sole s. Paa Thjore (side 307) er der en svær bautasten paa en højtliggende gravhaug. Paa kirke-

gaarden
endnu
lige ru
gens M
søgt og
lang og
sendelse
omtalte
laa i 1
urørte,
hvorimod
forsvunc
husene
en 3 al
for den
andre, i
samt en
sten al
menstyr
midten
tilføjes,
ningens
er 3 to
til: 90
„sverd“
rettes i
stenen i
309 om
tagen a
skal ha
længde;
ner i 2
ikke ku

gaarden efter den kirke, som tilforn stod paa gaarden, var der endnu omtrent 1841 et stykke af en sten med nogle højst utydelige runer og et kors i midten. Stenen, der blev lovet til Bergens Museum, er efter anmodning fra Foreningens Direktion eftersøgt og nu nys gjenfunden i kirkegaardens gjerde; den er 4 alen lang og har 3 rader runer. Der vil blive sørget for dens indsendelse til det nævnte museum. — De ved Kolnes (side 307) omtalte minnesmerker findes paa Søndre Kolnes nær søen og laa i 1863, paa 2 runde hauger nær, i dyrket mark og syntes urørte, de fleste ganske smaa; bautastenen var endnu tilstede, hvorimod den omtalte trekant tilligemed en anden lignende vare forsvundne. Paa Nordre Kolnes fantes i samme aar østenfor husene en 6 alen høj bautasten paa en højde, vestenfor husene en 3 alen høj opreist helle paa flad mark ved et gjerde, søndenfor denne og nærmere husene først 4 gravhauger tæt ved hverandre, nemlig en liden og 2 store runde hauger, alle udgravne, samt en langhaug, 28 skridt lang og 6 bred, hvis ene ende var næsten aldeles ødelagt, medens der i den anden ende saaes et sammenstyrtet gravkammer tværs paa haugens længderetning og i midten et aabentstaaende gravkammer. — Ved Sole (side 307) tilføjes, at tegning af den gamle klæberstensdøbefont nu er i Foreningens arkiv, og at den i 5te linje nedenfra nævnte krumkniv er 3 tommer lang. I 2den linje nedenfra rettes „907—910“ til: 906—909. Side 308 tilføjes i 3die linje ovenfra efter „sverd“: (B 1011), og efter „stykker“: (B 430), og i note 2 rettes i 1ste linje „næstfølgende“ til næstforegaaende. — Bautastenen paa Ølbør (side 308) stod endnu 1863. — Den side 309 omtalte runesten paa Midtre Helland, der senere er udtagen af torveskuret, er $3\frac{1}{4}$ alen lang og 16 tommer bred, men skal have tabt omtrent $\frac{1}{2}$ alen i hver ende af sin oprinnelige længde; det levnede stykke antages at have haft mindst 24 runer i 2 linjer, men indskriften er saa utydelig, at professor Rygh ikke kunde med sikkerhed faa mere ud af den end *risti stin*

þona iftir, som staar i første linje. — Bautastenen paa Rjofve stod endnu 1863, tæt ved vejen.

HETLAND p., Frue s. Den side 312 omtalte plads Storhaugen ligger under gaarden Hetland (side 310). — Krossene paa Ullenshou (side 312) ligge paa en lynghei ret i nord for den østligste del af gaarden; alle tre have en udgraven fordybning i midten, men ere ellers urørte, undtagen den enes spids, hvorover vejen gaar; nær og omkring disse kross ligge 5 runde hauger, den østligste meget stor, men de fleste, som det synes, udgravne. — Paa Hillø fantes i eller før 1865 ved stranden en øx af sten (B 1813).

Randeberg s. Paa Grødem (Grjotheim) fantes i eller før 1863 ved grøftegravning en fint sleben kile af flint (B 1785), $4\frac{1}{2}$ tomme lang og $2\frac{1}{4}$ bred for eggen, som er noget afbrækket. — De ved Indre Bø (side 312) omtalte to stene bleve i 1865 paa Foreningens bekostning opsatte paa sine oprinnelige steder, hvorhos gaardens ejer samtidig udstedte et senere thinglyst dokument, hvorved han forpligtede sig og efterkommende ejere af gaarden til ikke at borttage eller paa nogen maade skade disse stene eller den tredje der tilforn staaende bautasten. Runeskriften paa den ene sten er urigtig læst, hvorimod professor Bugge læste den saaledes: *Kolbiörn het maþr er b...je her* (Kolbjørn hed den mand, som her). — Pladsen Storhaugen (side 312) ligger, som anført ovenfor, under gaarden Hetland i Frue sogn.

Ved hvad der siges side 314 om Jederens myrer kan merkes, at to paalidelige mænd, Carl og Johan Garman Grude, har iagttaget, at de i torvmyrene paa Jderen forekommende træerødder ligesom i Danmark vise tre forskellige vextaldere; i det underste lag træffes kun naaletræer (fure), i det mellemste ek, aasp og older eller or, i det øverste birk; dette skulde især have vist sig meget tydeligt i enkelte myrer i Høilands prestegjeld. Med hensyn til skovene, er det allerede for over 30 aar siden

først
Ryfyl
sten :
Gaute
derme
viser
der k
haft r
træffes
stuk:
alter
anført
skjelli
derst“
kan n
nævne
(samn
st. no
— Ve
søn, t
14de
for ki
Norv.
neder
kapite
og at
1128
bruger
udhug
1) S.